

СУБ'ЄКТ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 445 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

THE SUBJECT OF THE OFFENSE, WHICH UNDER ST. 445 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Поповічук В.О.,

здобувач кафедри кримінального права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

У статті встановлено поняття суб'єкта злочину, якого передбачено ст. 445 Кримінального кодексу України. Проведено порівняльну характеристику термінів «суб'єкт злочину» та «особа злочинця». На основі теорії кримінального права та з урахування особливостей незаконного використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала визначено особливості суб'єкта злочину.

Ключові слова: склад злочину, суб'єкт злочину, особа злочинця, осудність, спеціальний суб'єкт злочину.

В статье установлено понятие субъекта преступления, предусмотренного ст. 445 Уголовного кодекса Украины. Проведена сравнительная характеристика терминов «субъект преступления» и «личность преступника». На основе теории уголовного права и с учетом особенностей незаконного использования символики Красного Креста, Красного Полумесяца, Красного Кристалла определены особенности субъекта преступления.

Ключевые слова: состав преступления, субъект преступления, личность преступника, вменяемость, специальный субъект преступления.

This article established the concept of the subject of the crime provided by article 445 of the Criminal code of Ukraine. Comparative characteristics of the terms «offender» and «offender». Based on the theory of criminal law and with the features of illegal use of symbols of red cross, red Crescent, red Crystal, the features of the perpetrator.

Key words: crime, subject of crime, criminal personality, sanity, special subject of the crime.

Актуальність теми дослідження опосередкована виділенням міжнародного правопорядку в окремий об'єкт кримінально-правової охорони, що є помітним показником усе більшої інтегрованості України у світове співтовариство. Одним із злочинів, яких віднесено до цієї категорії, є незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала. Відсутність обґрунтованих висновків щодо особливостей кваліфікації злочину, який передбачено ст. 445 КК України, опосередковує необхідність детального розгляду його складу.

Стан дослідження. Питанням незаконного використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в контексті кримінального права були присвячені праці таких вчених, як П.П. Андрушко, Г.М. Анісімова, В.П. Базова, Ю.П. Дзюба, В.Г. Гончаренко, Е. Давід, І.О. Колотуха ряду інших. Саме тому метою дослідження виступає визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст. 445 Кримінального кодексу України

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 18 КК України суб'єкт злочину – це фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Загальні положення, якими встановлено ознаки суб'єкта злочину, визначено Розділом IV КК України «Особа, яка підлягає кримінальній відповідальності (суб'єкт злочину)» [1]. Тобто особа, яка не підлягає кримінальній відповідальності, не є суб'єктом злочину. Крім того, можна стверджувати, що поняття «особа, яка вчинила злочин» та «суб'єкт злочину» співвідносяться

як частина та ціле: особа, яка вчинила злочин, може бути осудною і деліктоздатною для цілей кримінального права, тим самим вона набуває статусу суб'єкта складу того чи іншого злочину, за протилежних обставин особа, хоча і вчинила суспільно небезпечне діяння, яке передбачено КК України, але статусу суб'єкта складу злочину вона набути не може.

На увагу заслуговують висновки І.А. Харь щодо розмежування понять «суб'єкт злочину» і «особистість злочинця». На думку науковця, вони мають різний обсяг: поняття «суб'єкт злочину» вужче, ніж поняття «особистість злочинця». Поняття «суб'єкт злочину» ґрунтується на конкретних положеннях, сформульованих у кримінальному законі, і виходить із методологічних передумов філософських і кримінально-правових теорій. «Суб'єкт злочину» – це термін кримінально-правовий, який скоріше визначає юридичну характеристику особи, що вчинила злочин, і відрізняється від кримінологічного поняття «особистість злочинця». Натомість «особистість злочинця» як більш об'ємне поняття розкривається через соціальну суть особи, а також через складний комплекс ознак, властивостей, зв'язків, відносин, моральний і духовний світ, що характеризують її, взятих у взаємодії з індивідуальними особливостями і життєвими фактами, що лежать в основі злочинної поведінки [2, с. 129].

Д.В. Бараненко співставляє поняття «особа злочинця», яке за обсягом значно ширше за поняття «суб'єкт злочину». Перше є більш багатограним і охоплює багато ознак індивіда, не пов'язаних з його правовою характеристикою: місце у системі суспіль-

них відносин, соціальні зв'язки та прояви, ставлення до існуючих соціальних цінностей, психологічні особливості тощо [3, с. 12].

Можна встановити ознаки загального статусу особи, яка вчинила злочин у відповідності до законодавства України, що є умовами можливості набуття нею галузевого статусу кримінального права «суб'єкт злочину». Зокрема, це:

1) суб'єктом злочину може бути лише фізична особа;

2) фізична особа є осудною;

3) фізична осудна особа повинна досягнути визначеного віку.

Необхідно акцентувати увагу й на тому, що суб'єктом злочину, який передбачено ст. 435 КК України, є спеціальний суб'єкт, яким визнається військовослужбовець, із ознаками місця або обстановки вчинення злочину – в районі воєнних дій або в умовах воєнного стану. Це один з критеріїв, на основі якого проводиться розмежування складів злочинів, що передбачено ст. 435 та ст. 445 КК України.

Виходячи з вищезазначеного, можна стверджувати, що суб'єктом злочину, який передбачено ст. 445 КК України – незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала, є:

1) фізична особа;

2) осудна або обмежено осудна особа;

3) особа, якій на момент вчинення злочину виповнилось 16 років (оскільки ч. 2. ст. 22 КК України не передбачено можливості притягнення особи віком від 14 до 16 років за вчинення злочину, який передбачено ст. 445 КК України).

Проте розглядаючи злочин, передбачений ст. 445 КК України, можна стверджувати, що будь-які дії, які прямо не дозволяються національними або міжнародними правовими актами та які не підпадають під дію ст. 435 КК України, можна інкримінувати як порушення закону, визначене ст. 445 КК України. В цьому контексті виокремлення ознак суб'єкта злочину буде залежати від його об'єктивної сторони.

Виходячи з того, що незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала особами, які не мають на те права, а також зловживання ним в умовах надзвичайного стану та в районі воєнних дій не відноситься до порушення ст. 445 КК України, нас цікавитимуть такі випадки незаконного використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала:

– використання емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала для позначення медичного, духовного персоналу іноземних організацій, що входять до Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця не під час їх перебування в офіційному відрядженні в Україні;

– використання слів «Червоний Хрест», «Червоний Півмісяць», «Червоний Кристал», комбінацій цих слів у найменуваннях підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності;

– зображення емблем Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала на знаках для товарів і послуг, промислових зразках;

– використання слів «Червоний Хрест», «Червоний Півмісяць», «Червоний Кристал», комбінацій цих слів або зображень як елемента знака для товарів і послуг, промислових зразків чи найменувань згідно з чинним законодавством України.

В першому випадку суб'єктом злочину буде виступати медичний персонал, духовний персонал іноземних організацій, що входять до Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця за умови відсутності воєнного або особливого стану та у разі їх перебування в Україні не у зв'язку з офіційним відрядженням.

Іноземні організації, що входять до Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, – це Міжнародний Комітет Червоного Хреста, Міжнародна Федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та Національні товариства Червоного Хреста або Червоного Півмісяця (Національні товариства іноземних країн) [5].

Виходячи із змісту Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, під «медичним персоналом» розуміються особи, які забезпечують розшук, підбирання, транспортування, встановлення діагнозу чи лікування, включаючи надання першої допомоги та профілактику захворювань. Під духовним персоналом маються на увазі особи як військові, так і цивільні: наприклад, священники, що зайняті виключно виконанням своїх духовних функцій [6].

Відповідно до законодавства України духовний персонал (інших держав) – це особи як військові, так і цивільні, наприклад, священники, капелани тощо, які зайняті виключно виконанням своїх духовних функцій та належать до: збройних сил сторони (іншої держави), що перебуває у конфлікті; медичних формувань або санітарно-транспортних засобів сторони (іншої держави), що перебуває у конфлікті; медичних формувань або санітарно-транспортних засобів сторони (іншої держави). Під медичним персоналом розуміються лікарі, медсестри, санітари, інші особи, задіяні на постійних або тимчасових засадах виключно в медичних формуваннях або в санітарних перевезеннях [4].

Відповідно до ст. 24 Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях медичний персонал, який займається виключно розшукуванням, підбиранням, транспортуванням та лікуванням поранених чи хворих або який запобігає захворюванням, особовий склад, який здійснює виключно керування медичними формуваннями та установами, а також духовний персонал, який знаходиться при збройних силах, – користуються повагою та захистом за всіх обставин. До зазначеного персоналу прирівнюються працівники національних товариств Червоного Хреста й інших добровільних товариств допомоги, належним чином визнаних та уповноважених своїми урядами, яких можуть залучати до ви-

конання обов'язків, що виконує персонал, і за умови, що на працівників таких товариств поширюється військове законодавство [7].

Незважаючи на розбіжності у змістовному вираженні понять «медичний персонал» та «духовний персонал» у національному та міжнародному праві, слід акцентувати увагу на умовах, які опосередковують відсутність захисту до вказаних категорій осіб за Женевськими конвенціями: відсутність воєнного стану та особливого стану в державі та перебування у державі не у зв'язку з офіційним відрядженням.

Хоча вчинення злочину з розглядуваним складом є теоретичним, проте важливо встановити ознаки суб'єкта злочину, який при його настанні буде інкриміновано як порушення ст. 445 КК України, як для науки кримінального права, так і для практичної діяльності щодо протидії злочинності.

Відповідно, суб'єкт злочину буде спеціальним, оскільки це фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише особа, віднесена до духовного чи медичного персоналу Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця.

Крім того, суб'єкт розглядуваного складу злочину буде службовою особою, бо службовими особами визнаються посадові особи іноземних держав, включаючи працівників міжнародної організації чи будь-яких інших осіб, уповноважених такою організацією діяти від її імені [1].

Необхідно звернути увагу й на те, що в даному разі на суб'єкта злочину не буде поширюватись захист Женевських конвенцій, а питання про кримінальну відповідальність не повинні вирішуватись дипломатичним шляхом. Відповідно особи, які вчинили вказаний злочин на території України, повинні підлягати кримінальній відповідальності за КК України в загальному порядку. Проте вказане не виключає можливість укладення домовленості про вирішення даних справ дипломатичним шляхом, зважаючи на особливості правового статусу вказаної категорії осіб.

Повернувшись до можливих виявів незаконного використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала, яких не передбачено ст. 435 КК України, слід зазначити наступне.

Використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала у вищезазначених випадках означає їх використання суб'єктами господарювання для найменування цих підприємств або для найменування їх товарів та послуг. На підтвердження даної тези слід розглянути пояснювальну записку до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України». Щодо значення ст. 445 КК України слід враховувати, що «...ст. 445 КК України встановлено відповідальність за незаконне використання зазначених емблем як захисних та розпізнавальних знаків». У той же час у ч. 2 та 3 ст. 15 Закону України «Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні» вказується на те, що забороняється ви-

користання зазначених емблем або слів на вивісках, плакатах, оголошеннях, листівках, або розміщення їх на товарах чи упаковках, або продаж цих товарів чи спроба продажу; спроба введення в обіг товарів, помічених таким чином; використання зазначених емблем або слів як елемента знака для інших емблем або найменувань, з порушенням положень цього Закону і Правил з використання емблем Червоного Хреста або Червоного Півмісяця національними Товариствами, ухвалених XX Віденською Міжнародною конференцією Червоного Хреста 1965 р. та переглянутих Радою делегатів у Будапешті у 1991 р.

Забороняється використання слів «Червоний Хрест», «Червоний Півмісяць» та «Червоний Кристал» у найменуваннях підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності; зображення емблем Червоного Хреста, Червоного Півмісяця та Червоного Кристала на знаках для товарів і послуг, промислових зразках; використання цих слів або зображень як елемента знака для товарів і послуг, промислових зразків чи найменувань згідно з чинним законодавством України». Тобто, на нашу думку, ст. 445 КК можна тлумачити і як таку, що встановлює відповідальність за використання емблем Червоного Хреста, Червоного Півмісяця та Червоного Кристала як товарного знаку» [8].

В означених випадках суб'єктом злочину, який передбачено ст. 445 КК України, буде виступати суб'єкт господарювання. Суб'єктом господарювання відповідно до ст. 55 ГК України є:

– господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до ЦК України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

– громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Крім того, в законодавстві України прямо вказані суб'єкти, якими може бути вчинено незаконне використання символіки у такому разі: це підприємства, установи, організації незалежно від форм власності. Отже, фактично мається на увазі вчинення злочину, який передбачено ст. 445 КК України юридичною особою.

Виходячи з положень КК України, можна визначити такі основні засади відповідальності юридичних осіб за вчинення злочинів:

– вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи злочинів, передбачених ч. 1 ст. 96 КК України, є підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру;

– на юридичну особу накладаються заходи кримінально-правового характеру, коли об'єктивна сторона вказаних злочинів здійснюється фізичною особою, яка є уповноваженою особою юридичної особи;

– заходами кримінально-правового характеру, які можуть застосовуватись до юридичних осіб за вчи-

нення злочинів, є: штраф; конфіскація майна; ліквідація;

– при застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру судом враховуються ступінь тяжкості вчиненого уповноваженою особою злочину, ступінь здійснення злочинного наміру, розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, вжиті юридичною особою заходи для запобігання злочину [1].

Недоліком кримінального законодавства України є відсутність у ст. 96 КК України вказівки на злочин, що передбачений ст. 445 КК України, як підстави для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру. Таким чином, при фактичному вчиненні злочину юридичною особою відсутні правові механізми притягнення її до відповідальності.

Вбачається доцільним таке вираження ст. 96 КК України: «Підставами для застосування до юридич-

ної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи злочину, передбаченого ст. 445 цього Кодексу».

Висновки. Підсумовуючи наведене вище, приходимо до висновку, що суб'єктом злочину, який передбачено ст. 445 КК – незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала України, може бути: загальний суб'єкт, яким являється фізична осудна або обмежено осудна особа, якій на момент вчинення злочину виповнилось 16 років; спеціальний суб'єкт – особа, яка входить до складу медичного або духовного персоналу організацій Міжнародного Руху Червоного Хреста за визначених умов об'єктивної сторони; уповноважена особа юридичної особи, що опосередковує спеціальний статус такої фізичної особи, та застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – С. 1.
2. Харь І.О. Теоретичні та прикладні проблеми суб'єкта злочинів проти здоров'я особи за КК України / І.О. Харь // Юридична наука. – 2012. – № 2. – С. 128–136.
3. Бараненко Д.В. Спеціальний суб'єкт злочину: кримінально-правовий аналіз : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Д.В. Бараненко. – К., 2009. – 19 с.
4. Про символіку Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала в Україні : Закон України від 08.07.1999 р. № 862-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 32. – С. 36.
5. Про Товариство Червоного Хреста України : Закон України від 28.11.2002 р. № 330-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/330-15>.
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв : Міжнародний документ від 08.06.1977 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 25.
7. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях : Конвенція ООН від 12.08.1949 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 62. – Ст. 177.
8. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України» (щодо приведення кримінального законодавства України у відповідність до норм міжнародного гуманітарного права) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : w1.c1.rada.gov.ua/pls/.../webproc34?id.